

Рајна М. ДРАГИЋЕВИЋ*
Филолошки факултет
Универзитета у Београду

Милош В. УТВИЋ**
Филолошки факултет
Универзитета у Београду

КОРПУСНО ИСТРАЖИВАЊЕ ШИРЕЊА КОМПОНЕНТЕ *МУЛТИ-* У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ ДАНАС

Рад је посвећен анализи употребе префиксоида *мулти-* у српском језику пре петнаест година и данас. Истраживање је обављено на материјалу добијеном ексцерпцијом лексема са компонентом *мулти-* из корпуса *Политике* 2000–2001. год. и његовим поређењем са ексцерпираним лексемама са компонентом *мулти-* из корпуса *Политике* 2015–2016. год. Циљ истраживања био је да се испита хипотеза о ширењу лексема са интернационалним препозитивним компонентама у српском језику, као и да се истраже фазе усвајања страних афикса, па и лексема, у савременом српском језику.

Кључне речи: префиксоид, препозитивна компонента, позајмљенице, неологизми, усвајање стране лексике, српски језик

1. ИЗВОРИШТЕ КОМПОНЕНТЕ *МУЛТИ-*. Препозитивна компонента *мулти-* потиче из латинског језика. Елемент *multus* (*много*) у латинском језику представља коренску морфему. Прве потврде у енглеском језику за компоненту *мулти-*, према подацима из Вебстеровог речника енглеског језика, датирају из XIII века. Потичу из латинског, а у енглески су најчешће доспеле из француског језика. Из тог века потиче глагол *multiply* (*новећати у броју*). Из XIV века потиче именица *multiplication* (*процес мултипликације*). Давне 1557. године, у енглеском језику је забележен придев *multiplex* (*многи*), а нешто касније, 1593. године, регистрован је придев *multifarious* (*који се јавља у великом броју варијетета*). Из XVII века потиче *multiform* (1603), *multiple* (1647), *multipartite* (1656). Има примера и из XIX века, али ова компонента

* rajna.dragicevic@fil.bg.ac.rs

** misko@matf.bg.ac.rs

доживљава праву експанзију у XX веку. Сматра се да данас има око 200 лексема са компонентом *мулти-* у енглеском језику (Ваганова 2013: 38).

2. КОМПОНЕНТА *МУЛТИ-* У НЕКИМ СЛОВЕНСКИМ ЈЕЗИЦИМА. Лексеме са компонентом *мулти-* умножавају се током XX века у свим словенским језицима. Примећена је њихова експанзија и описане су у руском, пољском, чешком, бугарском језику. Н. В. Ваганова (2013: 38) примећује да се компонента *мулти-* у руском језику појавила у другој половини XIX века. Међу првим лексемама које поседују овај елемент била је именица *мультипликатор*. Касније је она ширила своје значење и везивала се за различите инструменте, а позајмљено је још неколико лексема из овог гнезда – *мультипликација*, *мультипликационный* итд. Компонента *мулти-* заинтересовала је Н. В. Ваганову због тога што има прелазни и, како ауторка каже, „дифузни карактер” у руском језику. У енглеском језику, компонента *мулти-* представља префиксоид, а у руском језику приближава се префиксу, према уобичајеним схватањима разлика између ових јединица у руској литератури. Б. В. Орехов (2014) примећује да је компонента *мулти-* у руском језику данас далеко продуктивнија него деведесетих година прошлог века (*мултимиллионер*, *мултифункциональный*, *мултибанк*). У руском језику, обично се додаје на деадјективне именице на *-ост*.

Ц. Аврамова (2003: 74) потврђује компоненту *мулти-* у бугарским и чешким именицама. Ауторка констатује да се *мулти-* употребљава у супротности према *моно-* и предвиђа да ће у будућности ова компонента бити све продуктивнија.

Ц. Георгиева (2013: 101–102) констатује да *мулти-* спада у префиксоиде и да се у бугарском језику користи за грађење именица и придева. Када се користи у грађењу именица које не означавају лица, уноси у именицу значење *свеукупност једнородних елемената* (*мултикултура*, *мултинационалност*). Ако се односе на лица, именице са *мулти-* означавају *висок степен изражавања неке особине* (*мултимилијардер*, *мултигерой*, *мултизвезда*, *мултимилионер*). Године 2013, када је објављена књига Ц. Георгиеве, била је само једна потврда придевске компоненте *мулти-* (*мултифинансова подкрепа*). Ц. Георгиева запажа да је компонента *моно-* супротстављена компоненти *мулти-*, али само у именицама које не означавају лица (нпр. *мултикултура* : *монокултура*). Синоним компоненти *мулти-* јесте *поли-*. Ауторка запажа да је *мулти-* нискофреквентна препозитивна компонента у бугарском језику. На крају књиге, у списку прикупљених префиксираних лексема које су представљале грађу за књигу о префиксацији у савременом бугарском језику, Ц. Георгиева (2013: 226) наводи само седам лексема са *мулти-*: *мултигерой*, *мултизвезда*, *мултикултура*, *мултимилијардер*, *мултимилионер*, *мултинационалност*, *мултифинансов*.

3. КОМПОНЕНТА *МУЛТИ-* У СРПСКОЈ ДЕРИВАТОЛОГИЈИ. Задржаћемо се на префиксоиду *мулти-* у српском језику. До сада није било посебних истраживања о њему на материјалу српског језика, али се у ширим прегледима И. Клајна и Б. Ћорића износе нека запажања.

И. Клајн (2002: 201) прикупио је само три именице у грађи за своју књигу: *мултимилионер*, *мултимилијардер*, *мултивитамин* и неколико придева: уз *мултидимензионалан*, *мултилатералан* и *мултиполаран*, што бележи *Речник МС*, Клајн додаје још и: *мултидисциплинаран*, *мултинационалан*, *мултивитамински*, *мултимилионски* и *мултимедијалан* (Клајн 2002: 234). Клајн констатује да је *мулти-* „у експанзији последњих деценија, претежно под утицајем енглеског” и да је ретко у конкуренцији са домаћим синонимима *више-* или *много-* (изузев *вишедимензионалан* = *мултидимензионалан*).

Б. Ђорић (2008: 139) потврђује следеће лексеме: *мултиетницизам*, *мултимедијалац*, *мултимилијардерка*, *мултинационалац*, *мултиплејер*, *мултифакторист(а)*.

4. КОРПУСНО ИСТРАЖИВАЊЕ. Да бисмо проверили судбину компоненте *мулти-* у савременом српском језику, саставили смо два корпуса и трећи, контролни. Корпус који ћемо назвати *старијим корпусом* или *корпусом А* сачињавају све лексеме са компонентом *мулти-* у дневном листу *Политика* од 1. августа 2000. године до 31. јула 2001. године. Други корпус, који ћемо назвати *новијим корпусом* или *корпусом Б*, садржи лексеме са компонентом *мулти-* у *Политици* од 1. јануара 2015. до 31. децембра 2016. године. Циљ је да упоредимо употребу лексема с овим префиксоидом пре петнаест година и данас. Трећи корпус је контролни. У питању је корпус *СрпКор* (2013) од 122 милиона корпусних речи, који садржи корпус А као свој подскуп. Закључци до којих ћемо доћи имајући у виду податке из ова три корпуса сигурно нису сасвим прецизни и не одговарају стању у целокупном српском језику. Ипак, придржаваћемо се статистичких података до којих се долази анализом ових корпуса, јер верујемо да ћемо тако доћи до тенденција које се тичу статуса компоненте *мулти-* у српском језику данас.

У старијем корпусу (корпусу А) потврђено је 70 лексема са компонентом *мулти-* у 1.137 различитих употреба (Табела 1). Највише је придева – укупно 40 (1.019 морфосинтаксичких речи, тј. употреба у различитим облицима), затим именица – 29 (117 употреба) и само 1 глагол (у једној употреби). Величина корпуса А је 12.847.407 корпусних речи¹.

¹ „Ако се скуп сепаратора дефинише као скуп неалфанумеричких карактера, тада се под корпусном речју подразумева низ карактера између два узастопна **сепаратора**. За корпусне речи и појединачне елементе скупа сепаратора (изузимајући белине, то јест размаке, табулаторе и карактере за нови ред) користи се заједнички назив **токени**, а репрезентација (корпусног) текста као низа узастопних токена се назива **токенизација**. Према тој дефиницији се део текста *аутопут* састоји из три токена и две корпусне речи (*ауто* и *пут*)” (Драгићевић и Утвић 2016). У даљем тексту, ради једноставности, када се величина корпуса изрази као „број речи”, заправо се мисли на „број корпусних речи”.

Табела 1: Расподела облика и лема у корпусу Политика 2000–01.
по врстама речи

префиксоид мулти-	облици	облици (ppm)	леме
укупно	1.137	88,50	70
именице	117	9,11	29
придеви	1.019	79,32	40
глаголи	1	0,08	1

У *Политици* од 1. јануара 2015. до 31. децембра 2016. године, потврђено је 90 лексема са компонентом *мулти-* у 1.003 различите употребе (Табела 2). И овога пута највише је придева – 45 (са 739 употреба), затим именица – 43 (у 253 употребе) и 2 глагола у 11 употреба. Величина тог корпуса је 19.603.613 речи.

На основу наведених података закључујемо да се за последњих петнаест година број лексема са *мулти-* повећао са 70 на 90, док се укупна употреба ових јединица смањила у српском језику. Наиме, збирна релативна фреквенција лексема са компонентом *мулти-* у старијем корпусу има вредност 88,50 ppm (сваких милион корпусних речи садржи 88,50 употреба лексема са компонентом *мулти-*), у новијем корпусу вредност износи 51,16 ppm, док је у контролном корпусу 57,81 ppm. Корпусно истраживање нам омогућава да уочимо и један, у теоријском смислу, важан детаљ о томе колико је сложено питање ширења нових речи или афикса у неком језику. Дакле, укупан број лексема са *мулти-* у српском језику се повећава, али се њихова учесталост смањује. Пре петнаест година било је регистровано 29 именица са префиксоидом *мулти-*, забележених у *Политици*, а данас их је 43. Увећала се, примећујемо, и њихова употреба. У корпусу А било је регистровано 117 употреба (9,11 ppm) 29 именичких лексема, а у корпусу Б – 253 употребе (12,91 ppm) 43 именичке лексеме. Пре петнаест година, било је 40 придева, а данас их је 45, али тих 40 придева, пре 15 година, регистровано је 1.019 пута (79,32 ppm), док се 45 данашњих придева појављује свега 739 пута (37,70 ppm). Број глаголских јединица се незнатно увећао и незнатно је продуктивнији.

Табела 2: Расподела облика и лема у корпусу Политика 2015–16.
по врстама речи

префиксоид мулти-	облици	облици (ppm)	леме
укупно	1.003	51,16	90
именице	253	12,91	43
придеви	739	37,70	45
глаголи	11	0,56	2

За испитивање статистичке значајности разлика између збирних фреквенција корпусних речи са компонентом *мулти-* у корпусима А и Б, изабран је тест који користи статистику G^2 (енг. log-likelihood), детаљно описану у Рејсон (2008). Резултати теста показују да постоји статистички значајна разлика између збирних фреквенција корпусних речи са компонентом *мулти-* у корпусима А и Б на нивоу значајности 0,01% (укупно и придеви), односно 1% (именице) и 5% (глаголи)². Ова статистика нас учи да у неологији не треба испитивати само број нових лексема, већ и фреквенцију њихове употребе у различитим облицима. Тек тако слика добија потпунију форму, иако то не значи да је та слика сасвим очекивана. Ако се увећава број нових лексема са префиксоидом *мулти-*, очекујемо и да се увећава њихова употреба. Ово корпусно истраживање нам говори о томе да таква очекивања спадају у домен стереотипа, који не морају одговарати језичкој стварности.

Закључујемо такође и то да је за разлику од руског и бугарског језика, у којима се *мулти-* везује за именице, у српском језику највише примера за придеве са префиксоидом *мулти-*, али да се увећава и број именица са овим префиксоидом. Пре 15 година било је 29 именица са *мулти-*, а данас их има 42, док је број придева скоро константан: пре 15 година било их је 40, а данас их има 45. Глаголи који почињу са *мулти-* били су и остали сасвим ретки. Године 2000/2001. употребљавао се само глагол *мултипликовати*, а данас још и његова варијанта *мултиплицирати*.

У десет најфреквентнијих лексема са *мулти-* у српском језику спадају, очекивано, придеви. Најфреквентнији придев у старијем корпусу био је *мултиетнички*, а затим: 2) *мултинационалан*, 3) *мултимедијалан*, 4) *мултилатералан*, 5) *мултикултуран*, 6) *мултидисциплинаран*, 7) *мултиконфесионалан*, 8) *мултикултуралан*, 9) *мултимедијски*, 10) *мултиполаран*.

У новијем корпусу такође су били најфреквентнији придеви са *мулти-*: 1) *мултинационалан*, 2) *мултиетнички*, 3) *мултимедијалан*, 4) *мултилатералан*, 5) *мултидисциплинаран*, 6) *мултиполаран*, 7) *мултифункционалан*, 8) *мултикултуралан*, 9) *мултимилionски* 10) *мултиспортски*. Запажамо да су исте лексеме с овом компонентом биле најпродуктивније и пре 15 година и данас, а то су *мултинационалан*, *мултиетнички*, *мултимедијалан*, *мултилатералан*, премда се и све остале лексеме с ових спискова углавном подударују.

5. ФАЗЕ У УСВАЈАЊУ СТРАНИХ ЈЕЗИЧКИХ ЈЕДИНИЦА. СЛУЧАЈ КОМПОНЕНТЕ *МУЛТИ-*. Лексеме са префиксоидом *мулти-* у српском језику указују на један од могућих путева усвајања страних препозитивних компонената. Захваљујући могућности да пратимо податке на основу електронских корпуса, лако можемо установити начин на који се поступно мења употреба ове јединице.

Један од начина на који се обично идентификује постојање неког афикса у једном језику јесте већи број његових потврда унутар различитих лексема. Такав приступ довео би нас до тога да *мулти-* свакако спада у афиксе које је српски језик усвојио, јер у српском језику у овом тренутку постоји најмање

² Ниво значајности 1% значи да је вероватноћа грешке приликом закључивања на основу резултата теста 1% и аналогно за остале наведене вредности.

90 лексема с овом компонентом. Међутим, управо случај компоненте *мулти*- учи нас да тако не мора бити. Показало се, наиме, да је највећи број лексема с овом компонентом у целини позајмљен из енглеског језика, што значи да се *мулти*- не понаша као афикс у српском језику, већ као део у целини позајмљене лексеме. Највећи број енглеских еквивалената потврђен је у Вебстеровом речнику енглеског језика или на интернет-сајтовима на енглеском језику. Да бисмо то приказали, представимо српске и енглеске лексеме из корпуса А. Није важно да ли се врста речи у српском и енглеском језику подудара, јер чак и кад тог подударања нема, јасно је да је усвојена лексема позајмљена из енглеског језика, а затим морфолошки уобличена у српском језику. Уз енглеске лексеме навешћемо и годину када су први пут забележене, за оне речи уз које се у Вебстеровом речнику тај податак наводи: *мултиетнички* (*multiethnic*, 1966), *мултинационалан* (*multinational*, 1854), *мултимедијалан* (*multimedia*, 1962), *мултилатералан* (*multilateral*, 1696), *мултикултуран* (*multicultural*, 1941), *мултидисциплинаран* (*multidisciplinary*), *мултиконфесионалан* (*multiconfessional*), *мултикултуралан* (*multicultural*, 1941), *мултимедијски* (*multimedia*, 1962), *мултиполаран* (*multipolar*, 1859), *мулти* (*multi*), *мултирелигиозан* (*multireligious*), *мултивитамински* (*multivitamin*, 1941), *мултидимензионалан* (*multidimensional*), *мултифакторијалан* (*multifactorial*, 1920), *мултипли* (*multiple*, 1660), *мултибанкарски* (*multibank*), *мултифункционалан* (*multifunctional*), *мултисистемски* (*multisystem*), *мултицентричан* (*multicenter*, 1979), *мултицивилизацијски* (*multi-civilization*), *мултифакторни* (*multifactorial*, 1920), *мултикантоналан* (?)³, *мултикомпензацијски* (*multicompensation*), *мултикомпензациони* (*multicompensation*), *мултиконцесионалан* (*multiconcessional*), *мултиконфесионалан* (*multiconfessional*), *мултилингвалан* (*multilingual*, 1838), *мултимилионски* (*multimillion*), *мултипликациони* (*multiplicative*, 1653), *мултипликативан* (*multiplicative*, 1653), *мултипликаторски* (*multiplicative*, 1653), *мултипликован* (*multiplied*, XIII век), *мултирасан* (*multiracial*, 1923), *мултирелигијски* (*multireligious*), *мултиспектралан* (*multispectral*, 1965), *мултитонски* (*multiton*), *мултиетничност* (*multiethnicity*, 1966), *мултикултуралност* (*multiculturalism*, 1941), *мултивитамин* (*multivitamin*, 1947), *мултимедиј* (*multimedia*, 1950), *мултиплекс* (*multiplex*, 1985), *мултиконфесионалност* (*multiconfessionalism*), *мултидисциплинарност* (*multidisciplinaryism*), *мултинационала* (*multinational company/corporation*, 1854), *мултиполарност* (*multipolarity*), *мултимиллионер* (*multimillionaire*), *мултиграм* (*multigram*), *мултикултурализам* (*multiculturalism*, 1941), *мултинационалка* (*multinational company/corporation*, 1854), *мултинационалност* (*multinational*, 1854), *мултицентризам* (*multicentrism*), *мултидимензионалност* (*multidimensionality*), *мултиинструменталиста* (*multi-instrumentalist*), *мултикомпанија* (*multicompany*), *мултиконцепција* (*multiconception*), *мултиконфесионализам* (*multiconfessionalism*), *мултикорпорација* (*multicorporation*), *мултилатерала* (*multilateralism*, 1696),

³ Упитник стоји уз лексеме за које верујемо да су позајмљене из енглеског језика, али нисмо пронашли потврду, па упитником изражавамо несигурност у њихово порекло.

мултилатералност (multilateralism, 1696), мултимилијардер (multibillionaire), мултимиллионерка (multi-millionairess), мултиплицирање (multiplication, XIV век), мултипликатор (multiplier, XV век), мултиполаризација (multipolarity, 1859), мултипрактик (multipractic), мултипликовати (multiply, XIII век).

Грађа показује да од 70 лексема које садрже *мулти-*, а које су забележене у *Политици* из 2000. године, скоро све су позајмљене из енглеског језика. Само је неколико оних за које је евидентно да су грађене у српском језику, а то су *мултидржавни, мултикориснички и мултиверски*.

Ови подаци су веома важни јер увид у њих покреће питање да ли је 2000. године постојао префиксоид *мулти-* у српском језику. Чињеница да су постојале позајмљенице које су почињале са *мулти-* не доказује да је у српском језику постојао тај префиксоид. Одговор би био да је тај префиксоид, изгледа, тек тада, дакле почетком XXI века, усвојен у српском језику. Доказ за то представљају придеви *мултидржавни, мултикориснички и мултиверски*. Сви остали примери су у целини преузете лексеме. Њих не треба анализирати у српском језику и не треба одређивати њихов творбени статус. За српски језик, оне су нерашчлањиве речи. Може се разматрати само творбени статус три придева која су формирана у српском језику.

Други важан закључак јесте да се на примеру префиксоида *мулти-* види пут или један од путева како се страни афикс укључује у језички систем језика примаоца. У првој фази, у целини се позајмљују лексеме које поседују и тај афикс, а онда се, аналогично, у језику примаоца граде такве лексеме. Пошто је српски језик позајмио највише придева који у енглеском језику имају *мулти-*, онда су, прве творенице са префиксоидом *мулти-* у нашем језику биле, такође, придеви.

Шта се, затим, догодило?

Очекивало би се да је број лексема са префиксоидом *мулти-* у српском језику растао, а да се број позајмљеница које почињу са *мулти-* смањивао. Међутим, српски језик је наставио да позајмљује лексеме на *мулти-* из енглеског језика. Новина је та што се, како се чини на први поглед, позајмљује све више именица. Ево списка придева и именица које су регистроване у *Политици* из 2015–2016, а којих није било у корпусу *Политике* из 2000–2001. године (у загради ћемо наводити енглеске еквиваленте, да бисмо показали како и у овом корпусу велики део лексема долази из енглеског језика): *мултиспортски (multisport), мултилатинасти (multiplatinum), мултитаљентован (multitalented), мултикултни (multiculti), мултимодалан (multimodal), мултимилјардерски (multibillionaire), мултипланетарни (multiplanet), мултимедијски (multimedial), мултирезистентни (multiresistant), мултиранк (multirank), мултиактерски (multi-actor), мултивекторски (multivector), мултидисплазни (multi dysplastic), мултидонаторски (multidonor), мултилатинумски (multiplatinum), мултипрак (multiprac), мултисекторски (multi-sectoral), мултитуморски (multitumor)*. У српском језику се, за последњих 15 година, нашло још 18 позајмљених придева на *мулти-*, али и 6 оних који су настали у српском језику: *мултијезички/мултијезични, мултигласни, мултиланчани, мултинаменски, мултипартијски*. То значи да се појавило 25 нових

придева на *мулти-*. Међутим, 19 придева из 2000–2001. нису потврђени у *Политици* из 2015–2016. године, на пример: *мултифакторијалан*, *мултицентричан*, *мултикантоналан*, *мултикомпензациони*, *мултиспектралан*, *мултиконцесионалан* итд.

Поређење корпуса А и корпуса Б у вези са придевима указује на то да је статус позајмљеница на *мулти-* (бар у новинарском стилу) врло нестабилан – једне се позајмљују, а друге нестају. Оне углавном имају статус тзв. *једнодневних речи* (Кубрјакова 2006: 142). Други закључак јесте да је било три придева који су у српском језику префиксирани префиксоидом *мулти-*, а данас их има пет. Из тога следи да се статус префиксоида *мулти-* учвршћује у српском језику, али и да се тај процес споро одвија.

Ево и нових именица, забележених и корпусу *Политике* 2015–2016, којих није било у корпусу *Политике* 2000–2001: *мултикултурализам* (*multiculturalism*), *мултилатерализам* (*multilateralism*), *мултиинструменталиста* (*multiinstrumentalist*), *мултикултиватор* (*multicultivator*), *мултинационала* (*multinacional*), *мултипликација* (*multiplication*), *мултиверзум* (*multiverse*), *мултикар* (*multicar*), *мултискрин* (*multiscreen*), *мултимедијалност* (*multimedial*), *мултинационалка* (*multinational*), *мултинационалност* (*multinational*), *мултиграф* (*multigraph*), *мултиинвест* (*multi invest*), *мултиком* (*multicom*), *мултислајс* (*multislice ct scan*), *мултитропик* (*multitropic*), *мултиверзитет* (*multiversity*), *мултиинструменталисткиња* (*multiinstrumentalist*), *мултилингвизам* (*multilingualism*), *мултиперкусиониста* (*multi percussionist*), *мултиполаризам* (*multipolarism*), *мултиуниверзум* (*multi universe* или *multiverse*), *мултифункционалност* (*multifunctional*), *мултиционит* (*multijoint*), *мултиаскинг* (*multitasking*).

Позајмљено је 26 именица или нешто мање. Није лако утврдити прецизан број, јер је могуће да су неке од ових именица настале у српском језику од позајмљених придева на *мулти-*, који су постојали од раније. Изграђене су две нове именице у српском језику, и то је несумњиво: *мултијезичност* и *мултистваралац*. У новијем корпусу нема десетак именица из старог, нпр.: *мултиграм*, *мултикомпанија*, *мултиконцепција*, *мултикорпорација* итд.

Поглед на именице у старијем и новијем корпусу сведочи, дакле, о увећању њиховог броја. Мање их се, за последњих 15 година, изгубило него што их је позајмљено, а то значи да је *мулти-* почео да шири сферу употребе са придева на именице и да су се придеви на *мулти-*, који су се дуже задржали у српском језику (око деценију или деценију и по), у некој мери укоренили, па неки од њих шире своје деривационо гнездо градећи именице. Тако је, на пример, од *мултинационалан/мултинационал* настала *мултинационалка*, па и *мултинационалност*, од *мултиинструменталист* настала је *мултиинструменталисткиња*, од *мултимилијардер* – *мултимилијардерски* итд.

Ова мала анализа показује, у још једном смислу, колико је тешко дати објективну процену ширења употребе неке језичке јединице. Табела 1 и Табела 2 јасно говоре да је у *Политици* из 2000–2001. године било 29 именица, а да их у *Политици* из 2015–2016. године има 43. Придева је било 40, а у новијем корпусу — 45, што значи да је број именица маркантно увећан. Међу-

тим, ако се узме у обзир и број лексема које се више не употребљавају (тј. које су забележене у корпусу А, а нема их у корпусу Б), постаје очигледније да су 2015. године у српском језику регистрована чак 24 нова придева, а да их је нестало 19. Регистровано је, такође, 26 нових именица, а нестало их је око 10. То значи да је број нових именица и придева приближно исти, али да су придеви нестабилни, што и генерално важи за лексеме са *мулти-*. Осим тога, запажамо и да увећање броја именица понекад стоји у вези са укореењивањем придева на *мулти-*, од којих су настале неке именице. Из свега овога закључујемо да у статистичким проценама треба бити врло опрезан.

Електронски корпус *СрпКор* (2013) региструје 269 лексема које садрже компоненту *мулти-*. То су углавном именице (130) и придеви (136). Увид у дате лексеме указује на чињеницу да постоји одређени број лексема које су несумњиво настале у српском језику, што потврђује да се префиксоид *мулти-* све више шири. Ево неких примера за придеве: *мултипартијски*, *мултиверски*, *мултикориснички*, *мултижанровски*, *мултиваријантни*, *мултичетнички*⁴, *мултијезички*, *мултинаменски*, *мултипартнерски*, *мултидржавни*, *мултигенерацијски*, *мултиканалски*, *мултибиоскопски*, *мултиосновни*, *мултимиинистарски*, *мултинеопходан*, *мултиотпоран*, *мултиперспективан*, *мултиповезан*, *мултиразвијен*, *мултиопажајно*. Има и именица творених у српском језику: *мултиполност*, *мултиперспективност*, *мултиексплозија*, *мултијунакиња*, *мултисала*, *мултимрежа*, *мултипрофесионалац*, *мултифестивал*, *мултивласништво*, *мултиауторство*, *мултипренос*, *мултиопажајност*. Скоро све ове лексеме су оцазионализми у српском језику, а неке су очигледан израз потребе за необичним изражавањем, као што су *мултинеопходан* или *мултиосновни*.

6. ПРВЕ НАЗНАКЕ ОСАМОСТАЉИВАЊА КОМПОНЕНТЕ *МУЛТИ-* У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ. Један од путева употребе неке препозитивне компоненте јесте, као што смо видели у случају компоненте *мулти-*, да се у првој фази позајмљују лексеме које садрже ову компоненту и у тој фази ова компонента није префиксоид српског језика. У следећој фази, по аналогiji, та компонента се додаје лексички српског језика и постаје усвојена творбена јединица српског језичког система. Када се довољно устали у улози јединице српског језичког система, она почиње да се осамостаљује и да се понаша као непроменљиви придев. Тај случај смо пратили у вези са компонентом *мини-* у српском језику, која се све интензивније користи у савременом српском језику као непроменљиви придев (Драгићевић и Утвић 2016).

У само неколико примера запажају се, за сада рогобатни, покушаји осамостаљивања јединице *мулти-*:

- (1) *Засада ради само једна „мулти“ основна школа у којој је, ипак, више од 70 одсто малих Бошњака* (Политика 2000–2001).

⁴ Ово није типографска грешка, већ пример игре речи у афоризму: „Ја нисам националиста. Ето, сматрам да полиција на Косову треба да буде мултичетничка.“ (Миодраг Стошић, добитник Вибове награде за 2009. годину, *Политика*, 23. 3. 2009. године)

- (2) *Државна управа, полиција и здравство су увелико „мулти”, али супервизор Кларк не може да нареди младима да се помешају у кафићима* (Политика 2000–2001).
- (3) *Ко год да је пре осам година сматрао да је бомбардовање прави начин да се уведе демократија у Србију, врло ће вероватно и данас сматрати да је протеривање Срба сасвим добар начин да се направи мултиетничко Косово. Оних што би остали на Косову било би и „мулти” и Косово би било етничко* (СрпКор 2013).

Аутори ових примера уочавају да је самостална употреба јединице *мулти* необична, па је у сва три случаја стављају под наводнике. У сва три примера *мулти* се употребљава као придев. Баш као и сваки други придев, тако и *мулти* у овим примерима има атрибутску или предикативну функцију у реченици. Запажа се још нешто – у сва три случаја *мулти* се користи као скраћена верзија придева *мултинационални/мултиетнички*, а то су најфреквентнији придеви са компонентом *мулти-* у српском језику. Из тога би се могао извући закључак да је један од путева осамостаљивања употребе препозитивних компонената – употреба уместо лексеме која је у датом језику најубичајенија са том компонентом. Иако *мулти* поседује семантику, ослања се на претпостављену, очекивану лексему *мултинационални*, која има пуну семантичку вредност. У будућности би се могло очекивати да *мулти* почне да се користи и уместо мање фреквентних придева, а затим и да се у потпуности осамостали.

7. Укратко о значењу префиксоида *мулти-*. Н. И. Ваганова (2013: 38) с правом сматра да језгро значења компоненте *мулти-* треба тражити у основном значењу изворног корелата, а под њим се подразумева реч у којем формант *мулти-* има пунозначни, самостални статус. Изворним корелатом, по мишљењу Ваганове, може се сматрати енглеска лексема *multiple*, у којој се *мулти* третира као корен, а он у овом примеру значи *много*. Поред овог основног значења, могу се издвојити и она забележена у Вебстеровом речнику: *више од једног (multiparous); више од два (multilateral); неколико пута увећан број у односу на број исказан мотивном речју (multimillioner, multirespect)*. Ово последње значење продуктивно је у експресивној употреби компоненте *мулти-* у многим језицима.

У Речнику САНУ (РСАНУ) стоји следећа дефиниција компоненте *мулти-*: (према лат. *multus*) *као први део именичких и придевских сложеница означаје да је у питању већи број, вишеструкост онога што значи основна реч сложенице*. У овом речнику потврђено је неколико лексема које почињу на *мулти-*: *мултивитамин, мултивитамински, мултидимензионалан, мултидисциплинаран, мултилатералан, мултимиллионер, мултипара, мултиплекс, мултипли, мултипликанд, мултипликативан, мултипликатор, мултипликација, мултипликовање, мултипликовати* итд. Занимљиво је да се потврде за неке од ових лексема везују за прву половину XX века. Тако је, на пример, потврда за *мултилатералан* из 1926. године, *мултимиллионер* је потврђен код Нушића, *мултивитамински* — у *Политици* из 1950. године, *мултипара*

(*вишероткиња* – лексема *мултипара* није се до данас очувала) потврђена је 1899. године, *мултипликатор* – 1948. године, *мултиплицирати (се)* – 1911. године. Постојање ових лексема не потврђује да је у српском језику био жив префиксоид *мулти-*, већ да су се током читавог XX века позајмљивале лексема с овим префиксоидом.

Према *Речнику САНУ*, *мулти-* значи исто што и *више-*, међутим, мало је лексема у којима се *више-* може заменити са *мулти-*. Навешћемо неколико речи на *више-* из *Речника САНУ*, размишљајући о могућности замене *више-* са *мулти-*: *вишеатомни*, *вишебој*, *вишебројан*, *вишевековни*, *вишегласје*, *вишегодишњи*, *вишеструк*, *вишедневни*, *вишеженац*, *вишезначан*, *вишеспратан*, *вишемесечни*, *вишеок*, *вишероткиња*, *вишесед*, *вишесложен*, *вишесмислен*, *вишестран*, *вишецифрен*, *вишечасовни*, *вишечлан*.

Значење префиксоида *мулти-* додирује се у мањој мери и са значењем компоненте *много-*. Ова компонента је у *Речнику САНУ* дефинисана као *први део сложеница који означава велики број, велику количину, велики обим и сл., онога што значи основна реч сложенице*: *многобројан*, *многогласан*, *многољудан*, *многозаслужан*, *многоспратан*...

Један од разлога због којих се *мулти-* теже замењује у српском језику са *више-* или *много-* наводи М. Микеш (1998), која каже да се *више* може разумети и као супротно од *мање*, а *много* као супротно од *мало*, што би могло да доведе до двосмислености лексема као што су *вишекултурно/вишекултурално (друштво)* или *многокултурно/многокултурално (друштво)*. Употребом компоненте *мулти-* решава се евентуални проблем двозначности.

Префиксоид *мулти-* стоји у значењској вези и са компонентом *поли-*, која је у *Речнику МС* дефинисана као *први део именичких сложеница означавајуће мноштво, вишеструкост онога што други део сложенице значи*: *полигамија*, *полиграм*, *полиграф*...

Можда би се могло рећи да мноштво препозитивних компонената којима се преплићу значења утиче на то да многе лексема на *мулти-* не успевају да се дуже задрже у српском језику. Други разлог видимо у томе што су многе од ових лексема позајмљене и што њихова препознатљива семантика не успева да се наметне говорницима српског језика, исп. нпр.: *мултикомпенсациски*, *мултипликациони*, *мултиспектралан*, *мултиконцепција* итд. Трећи разлог је њихова апстрактност и неповезивост са свакодневним животом.

Није увек лако повући оштру границу у сфери употребе ових компонента, али може се приметити да се *мулти-* ретко користи у грађењу именица које означавају особе (*мултимилионер* спада у ретке примере), а да се често користи у грађењу именица које означавају појаве, процесе и сл. Не користи се да значи временску вишекратност. Најфреквентнији придеви према корпусу *СрпКор* (2013), а исто је и у старијем и новијем корпусу *Политике*, јесу: *мултиетнички*, *мултинационалан*, *мултилатералан*, *мултимиедијалан*, *мултидисциплинаран*, *мултипли*, *мултикултуралан*, *мултиполаран*, *мултифункционалан*, *мултиконфесионалан*. Сви ови придеви користе се да именују апстрактно својство онога што значи именица уз коју стоје, вишеструкост меког апстрактног својства, као што је нација, култура, конфесија

итд. Међу десет најфреквентнијих именица у истом извору спадају следеће: *мултиетничност*, *мултикултуралност*, *мултиплекс*, *мултимедиј*, *мултикултурализам*, *мултилатерализам*, *мултимилијардер*, *мултимиллионер*, *мултидисциплинарност*, *мултипликација*. И ове лексеме најчешће означавају појаве и процесе и спадају у апстрактне именице. Има их у свим функционалним стиловима, али предњаче у новинарском и научном функционалном стилу. Како примећује Н. В. Ваганова (2013: 39), ова лексика спада у економску, компјутерску, политичку, физичку, хемијску терминологију. Ако се префиксоид *мулти-* употреби у неформалној комуникацији, лексеме добијају на експресивности: *мултичетнички*, *мултикулти*, *мултинеопходан*, *мултијунакиња*. Посебно је занимљива употреба овог префиксоида у неологизмима супротстављеним онима са компонентом *уни-*: *мултиверзитет* (према *универзитет*), *мултиверзум* (према *универзум*).

8. ЗАКЉУЧАК. Препозитивна компонента *мулти-* потиче из латинског језика, у којем представља коренску морфему са значењем *много*. Од XIII века, ова компонента почиње да се употребљава у енглеском језику, у који улази преко француског језика. Данас је ова компонента интернационална, па је регистрована у свим словенским језицима. Према грађи из *Речника САНУ*, најстарији примери у српском језику потврђени су у Нушићевом делу, крајем XIX и почетком XX века. Број лексема с овом компонентом увећавао се током XX и почетком XXI века. Према корпусу *СрпКор* (2013), регистровано је 269 лексема у српском језику које почињу на *мулти-*. То су придеви (136 лексема) и именице (130 лексема), док је занемарљив број глагола. За разлику од енглеског, руског, бугарског, а можда и других језика, у српском језику има више придева него именица на *мулти-*, иако се и број именица увећава, па се полако изједначују. У *Политици* за 2000–2001. годину било је регистровано око 70 лексема на *мулти-*, а у *Политици* за 2015–2016. годину укупан број се повећао на 90. Скоро све ове лексеме позајмљене су из енглеског језика и само неколико лексема из грађе несумњиво су творене у српском језику. Ипак, има их довољно да бисмо могли да закључимо да је *мулти-* постао префиксоид у српском језику. Основна карактеристика ових лексема јесте да се многе од њих нису укорениле у српском језику. Од 70 лексема на *мулти-* у *Политици* из 2000. године, није потврђено око 30 лексема у истом часопису током 2015. и 2016. године. Међутим, позајмљене су и новотворене неке нове. Иако се стално позајмљују или граде нове лексеме, њихова фреквенција је врло ниска. Лексеме на *мулти-* углавном се употребљавају у терминологији различитих наука, али их има све више и у општем лексичком фонду. Запажају се први кораци осамостаљивања компоненте *мулти*. У свим до сада забележеним примерима, *мулти* се самостално користи уместо најфреквентније лексеме са *мулти-* у српском језику, а то је *мултинационални*.

Најважнији закључци овог истраживања који су од ширег значаја за неологију јесу следећи: 1) један од продуктивних начина за преузимање афикса из страних језика јесте, у првој фази, позајмљивање обиља лексема које га садрже, а затим, у другој фази, грађење нових лексема с тим афиксом у самом језику-примаоцу. Случај компоненте *мулти-*, тј. податак да је од ско-

ро 300 регистрованих лексема на *мулти-* у српском језику само четрдесетак творено у српском језику представља школски пример ове појаве; 2) има творбених модела у српском језику који се стално богате новим примерима, док постојеће лексеме настале тим моделом неповратно нестају – лексеме на *мулти-* потврђују ову тенденцију која је карактеристична и за многе друге творенице у савременом српском језику и словенским језицима уопште, а чији је продукт стварање тзв. *једнодневних речи* [како их назива руска лингвисткиња Кубрјакова (2006: 142)]; 3) потврђено је и да се интернационалне препозитивне компоненте најчешће везују за придеве и именице (у свим словенским језицима, па и у српском); 4) потврђено је да многе стране лексеме или лексичке компоненте које се позајмљују у термилошке сврхе временом почињу да се користе и у општем лексичком фонду са израженом експресивном вредношћу.

ИЗВОРИ

- Вебстер:** *Merriam-Webster's Collegiate Dictionary*, eleventh edition, Springfield: Merriam-Webster, Incorporated, 2003.
- РМС:** *Речник српскохрватскога књижевног језика*, I–VI, Нови Сад, 1967–1976: Матица српска.
- РСАНУ:** *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, I–XIX, Београд, 1959–, Београд: Српска академија наука и уметности.
- РСЈ:** *Речник српскога језика*, Нови Сад, 2007: Матица српска.
- СрпКор 2013:** Корпус савременог српског језика (СрпКор), верзија СрпКор2013, Група за језичке технологије Универзитета у Београду, 2013. <http://www.korpus.matf.bg.ac.rs/korpus>.

ЛИТЕРАТУРА

- Аврамова 2003:** Цветанка Аврамова, *Словообразователни тенденции при съществителните имена в българския и чешкия език в края на XX век*, Sofia: Heron Press.
- Ваганова 2013:** Н. В. Ваганова, Морфемный статус препозитивного элемента МУЛТИ- (МУЛЬТИ-) в английском и русском языках, *Вестник Нижегородского университета им. Н. И. Лобачевского*, 2013, 1(2), 36–40.
- Георгиева 2013:** Цветелина Георгиева, *Инновационни процеси в българската именна префиксация*, София: Институт за български език при Българската академия на науките.
- Драгићевић и Утвић 2016:** Рајна Драгићевић и Милош Утвић, „Препозитивне компоненте у српском и руском језику на материјалу интернет-сајтова”, *Wortbildung und Internet*, Branko Tošović, Arno Wonisch (Hg.),

- Graz, 2016: Institut für Slawistik der Karl-Franzens-Universität, Kommission für Wortbildung beim Internationalen Slawistenkomitee, 91–107.
- Клајн 2002:** Иван Клајн, *Творба речи у савременом српском језику*, Београд – Нови Сад: ЗУНС – Институт за српски језик САНУ – Матица српска.
- Кубрјакова 2006:** Е. С. Кубрякова, О новых задачах в изучении функций словообразования, *Функциональные аспекты слова́тварэ́ння*, Доклады IX Міжнароднай канферэнцыі Камісіі па славянскаму словаўтварэнню пры Міжнародным камітэце славістаў, Минск/Беларусь: Нацыянальная акадэмія навук Беларусі; Інстытут мовазнаўства імя Якуба Коласа, 141–148.
- Микеш 1998:** Меланија Микеш, „Језички снобизам или немоћ преводиоца”, *Језик данас*, 8, 11–14.
- Орехов 2014:** Б. В. Орехов, Суперминимум и нанодержава: префиксоиды в языке интернета, *Современный русский язык в интернете*, ред. Я. Э. Ахапкина и Е. В. Рахилина, Москва: Институт русского языка им. В. В. Виноградова РАН; Языки славянской культуры, 2014, 281–291.
- Рејсон 2008:** Paul Rayson, From key words to key semantic domains, *International Journal of Corpus Linguistics*, 2008, 13 (4), 519–549.
- Ћорић 2008:** Божо Ћорић, *Творба именица у српском језику*, Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије.

Rajna M. Dragićević
Miloš V. Utvić

CORPUS RESEARCH OF SPREADING THE COMPONENT *MULTI-*
IN CONTEMPORARY SERBIAN LANGUAGE

Summary

This paper deals with the use of the prefixoid *multi-* in Serbian language fifteen years ago and today. The research was conducted on the material obtained by excerption of lexemes with the component *multi-* from the corpus of the newspaper Politika 2000-2001. and its comparison with excerption of lexemes with the component *multi-* from the corpus of the newspaper Politika 2015-2016. The aim of this study was to test the hypothesis about spreading of lexemes with the international prepositive components in Serbian language, and also to analyze the phases of acquiring of the foreign affixes, and lexemes as well, in the contemporary Serbian language.

Keywords: prefixoid, prepositive component, borrowings, neologisms, the adoption of foreign words, Serbian language.